

А. М. Валух,

к. е. н., доцент, доцент кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності, директор Навчально-наукового інституту економіки та менеджменту, Національний університет водного господарства та природокоористування, м. Рівне

АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПРИРОДНОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

A. Valyukh,

PhD in Economics, Associate Professor of department of Public Administration, Documentation and Informational Activity Department, NUWMNRU, Rivne

ADAPTATION OF LEGISLATION OF THE STATE STRATEGY FORMATION OF DEVELOPMENT OF NATURAL CAPITAL OF UKRAINE IN ACCORDANCE WITH THE REQUIREMENTS OF THE EUROPEAN UNION

Адаптація законодавства України у сфері державного управління до Європейських нормативів щодо збереження природного капіталу стало важливим питанням сьогодні, у період розвитку інтеграційних процесів. У статті розглянуто аспекти узгодження основних національних нормативно-законодавчих актів у галузі збереження природного капіталу із європейськими. Значну увагу відведено лісовим ресурсам України. Запропоновано шляхи усунення недоліків, прогалин, суперечностей у законодавстві. Проаналізовано основні європейські законодавчі акти та на цій основі визначено нові європейські тенденції удосконалення української системи управління збереженням природного капіталу, обґрунтовано необхідність проведення змін у кадровій політиці.

Adaptation of Ukraine's Public Administration legislation to the European norms for natural capital conservation has become an important issue today, during the development of integration processes. This article reviews the main aspects of the coordination of major national legislative and regulatory acts in the field of European natural capital conservation. The special attention is given to forest resources of Ukraine. The basic licvidation measures of deficiencies, gaps and contradictions in the legislation have been ordered. The basic European legislation acts have been analyzed and on this basis, a new European trends of Ukrainian system improvement of natural capital reasonable changes to personnel policy have been ordered.

*Ключові слова: адаптація, природний капітал, законодавство, міжнародна співпраця, розвиток.
Key words: adaptation, natural capital, legislation, international activity, development.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

За фактичними оцінками Національної академії наук, реальна вартість природного капіталу України досягає 320—380 трильйонів доларів, з них 83—88% припадає на природно-ресурсні багатства. Це означає, що питома частка на кожного громадянина держави становить близько 2 млн доларів вартості природного капіталу. Це дуже високий показник. Оскільки Україна прагне інтегруватися в Європейський економічний простір, то політико-правові, організаційні та екологічні заходи зі збереження, використання й відтворення природного капіталу, повинні орієнтуватися на вимоги країн-членів Європейського Союзу. Україна, ще з 1995 р. є членом Ради Європи і підтримує заходи, які задовольняють екологічну спрямованість розвитку. Ще з 1998 р. в Україні створено Національне агентство з реконструкції і європейської інтеграції, з яким співпрацюють усі основні міністерства. Указом Президента України від 11.06. 1998 р. № 615 (зі змінами внесеними Указами від 12.04.2000 р. № 587 та від 11.01.2001 р. № 8) прийнята Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, у якій визначено основні положення зовнішньопо-

літичної стратегії щодо інтеграції України в Європейський правовий простір, мету та етапи правової адаптації. Тому сьогодні особливо актуальним залишається питання гармонізації законодавства України щодо збереження і розвитку природного капіталу із європейським [1—5].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання вивчення можливостей і перспектив гармонізації європейського законодавства із національним висвітлювалося у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема О. Веклич, В. Шевчука, Ю. Стадницького, Л. Гринів, Т. Галушкіної, В. Ковалю, Б. Данилишина, А. Сохнич, М. Хвесика та ін. Ґрунтовні дослідження природного капіталу в системі формування екологічно збалансованої економіки стали об'єктом вивчення зарубіжних та українських учених. Нові підходи до збереження природного капіталу в умовах формування екологічно збалансованого розвитку економіки сформували такі відомі вчені, як Г. Дейлі, Дж. Кобб, Р. Костанза, С. Ель Серафі, Я. Тінберген, Р. Хьютінґ та ін. Проте саме у галузі збереження і розвитку природного капіталу цьому питанню достатньої

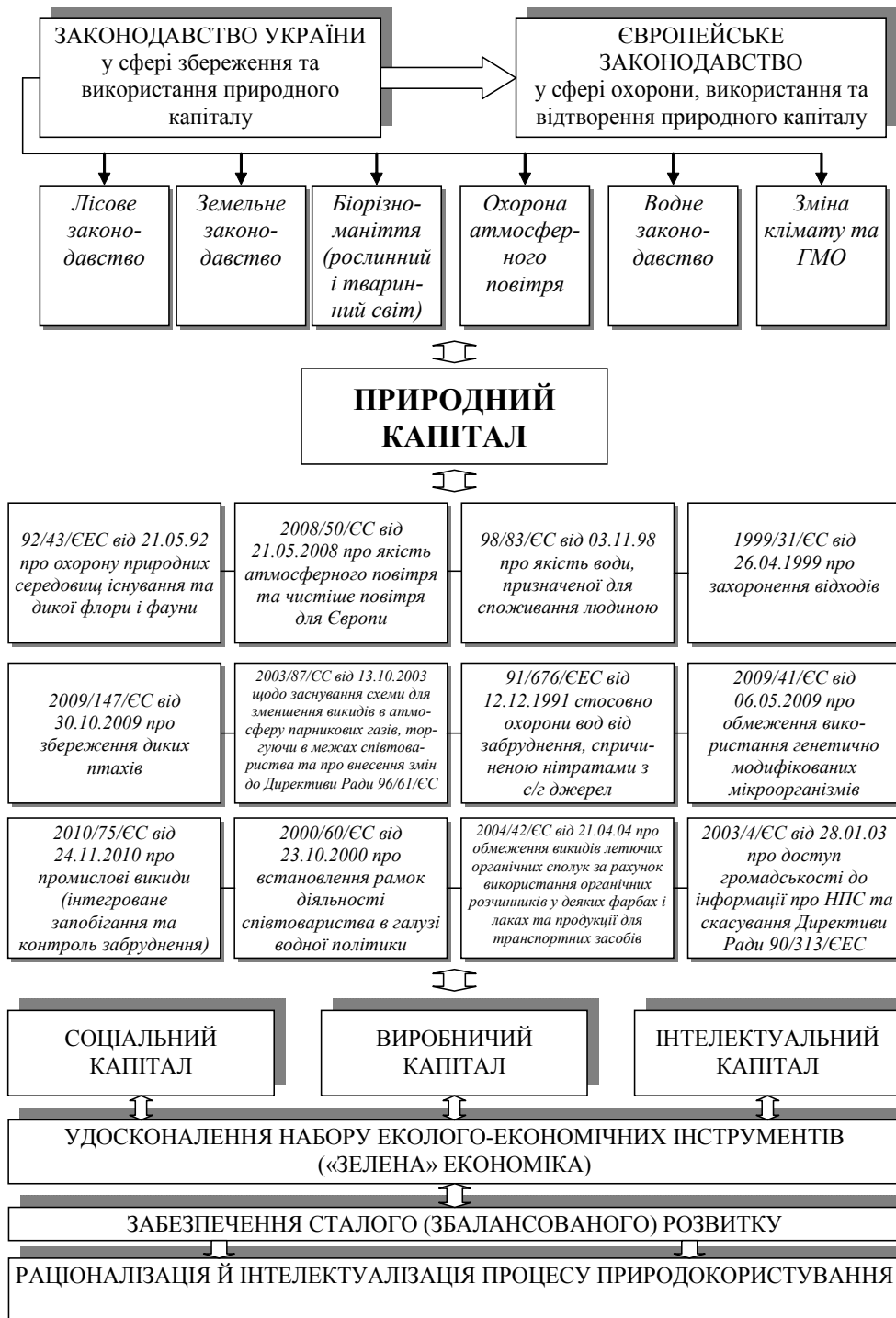

Рис. 1. Гармонізація основних нормативно-правових актів, що регулюють формування стратегії розвитку природного капіталу між Україною й Європейським Союзом

Джерело: власна розробка автора.

уваги не приділялося. Все це зумовило предмет даного дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Дослідити процес гармонізації законодавства Європейського Союзу щодо збереження й розвитку природного капіталу із національним, оцінити перспективи та можливості для України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Для України основним напрямом розвитку й удосконалення законодавчої бази є її гармонізація з європейською,

яка визначена на Копенгагенському саміті Європейської Ради у червні 1993 р. У даній роботі проведено узагальнення основних нормативно-правових актів, що регулюють формування стратегії розвитку природного капіталу між Україною й Європейським Союзом, що наведено на рисунку 1. Законом України від 21.11.2002 р. № 228-IV прийнята Концепція Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Це поетапне прийняття та впровадження нормативно-правових актів України, розроблених з урахування законодавства ЄС. Поняття "природний капітал" як економічна категорія введена в науковий обіг порівняно недавно, у 80-ті роки ХХ ст.

До цього часу використовували такі терміни, як "природне довкілля", "природні ресурси" та "природно-ресурсний потенціал". Необхідність вживання категорії "природний капітал" була викликана потребою розмежування агрегатів, що характеризують запаси і потоки в економіці.

На сьогодні у Європейському Союзі управління довкіллям та інтеграція екологічної політики формується відповідно до таких основних документів:

— Директива Європейського Парламенту та Ради 2003/4/ЄС від 28.01.2003 про доступ громадськості до інформації про навколишнє природне середовище та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄЕС.

— Директива Європейського Парламенту та Ради 2003/35/ЄС від 26.05.2003 про участь громадськості у розробці деяких планів та програм, пов'язаних з навколишнім природним середовищем, і внесення змін до Директив Ради 85/337/ЄЕС та 96/61/ЄС щодо участі громадськості та доступу до правосуддя.

— Директива Європейського Парламенту та Ради 2011/92/ЄС від 13.12.2011 про оцінку впливу окремих державних і приватних проєктів на навколишнє середовище (Директива доповнена Директивою 2014/52/ЄС від 16.04.2014).

— Директива Європейського Парламенту і Ради 2008/50/ЄС від 21.05.2008 про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи.

— Директива 2004/107/ЄС про обмеження викидів летючих органічних сполук шляхом використання органічних розчинників у певних фарбах і лаках та продукції полірування транспортних засобів та внесення змін і доповнень до Директиви 1999/13/ЄС.

— Директива Європейського Парламенту і Ради 2004/42/ЄС від 21.04.2004 про обмеження викидів летючих органічних сполук за рахунок використання органічних розчинників у деяких фарбах і лаках та продукції для транспортних засобів та внесення змін і доповнень до Директиви 1999/13/ЄС.

— Директива Ради 98/70/ЄС від 21.05.1998 щодо якості бензину та дизельного палива та внесення змін до Директиви Ради 93/12/ЄС.

— Директива Європейського Парламенту та Ради 2008/98/ЄС від 19.11.2008 про відходи та скасування окремих Директив.

— Директива Ради 1999/31/ЄС від 26.04.1999 про захоронення відходів зі змінами і доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) 1882/2003.

— Директива Європейського Парламенту та Ради 2006/21/ЄС від 15.03.2006 про управління відходами видобувних підприємств, та якою вносяться зміни до Директиви 2004/35/ЄС.

— Директива Європейського Парламенту і Ради 2000/60/ЄС від 23.10.2000 про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики.

— Директива Європейського Парламенту та Ради 2007/60/ЄС від 23.10.2007 про оцінку і управління ризиками затоплення.

— Директива Ради 91/271/ЄЕС від 21.05.1991 про очистку міських стічних вод.

— Директива Ради 98/83/ЄС від 03.11.1998 про якість води, призначеної для споживання людиною.

— Директива Ради 91/676/ЄЕС від 12.12.1991 стосовно охорони вод від забруднення, спричиненого нітрами з сільськогосподарських джерел.

— Директива Європейського Парламенту і Ради 2009/147/ЄС від 30.10.2009 про збереження диких птахів.

— Директива Ради 92/43/ЄЕС від 21.05.1992 про охорону природних середовищ існування та дикої флори і фауни.

— Директива Європейського Парламенту і Ради 2010/75/ЄС від 24.11.2010 про промислові викиди (інтегроване запобігання та контроль забруднення).

— Директива Європейського Парламенту та Ради 2003/87/ЄС від 13.10.2003 щодо заснування схеми для зменшення викидів в атмосферу парникових газів, торгуючи в межах Співтовариства та про внесення змін до Директиви Ради 96/61/ЄС.

— Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 842/2006 від 17.05.2006 про деякі фторовані парникові гази.

— Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 2037/2000 від 29.06.2000 про речовини, які руйнують озоновий шар.

— Директива Європейського Парламенту та Ради 2001/18/ЄС від 16.12.2002 про навмисний випуск у навколишнє середовище генетично-модифікованих організмів, та яка скасовує Директиву Ради 90/220/ЄЕС.

— Регламент Європейського Парламенту і Ради № 1946/2003 від 15.07.2003 про транскордонні перевезення генетично модифікованих організмів.

— Директива Європейського Парламенту та Ради 2009/41/ЄС від 06.05.2009 про обмежене використання генетично модифікованих мікроорганізмів (ГМО) [8].

У дослідженні здійснено аналіз категорії "природний капітал", що є сукупністю наземних екологічних систем (екосистем), вихідним капітальним активом (запасом природних ресурсів). Проте окремі дослідники й дотепер полемізують з приводу доцільності вживання самого терміна "природний капітал", коли природні ресурси втягуються в господарський оборот (потік ресурсів, похідний актив) і нарівні з іншими активами (традиційним фізичним капіталом) беруть вже безпосередню участь у виробництві.

Отже, природний капітал, по суті, є первинним капітальним активом, що бере участь у створенні життєвих благ. Іншими словами, природний капітал — це економічна категорія, що позначає мінеральні, рослинні і тваринні складові біосфери, які розглядаються як засоби виробництва кисню, фільтрації води, захисту від ерозії та інших складових екосистеми. Природний капітал — запаси, що складаються з життєпідтримуючих систем (систем життєзабезпечення), біорізноманіття, відновлюваних і невідновних ресурсів, використовуваних людиною або таких, що представляють для неї інтерес. Природний капітал, або природне багатство — включає запаси природних активів, таких як ґрунт і ліси, тваринний світ і водні ресурси, біологічні види, ландшафт, зволожені землі. Іноді кажуть про включення в це поняття асиміляційної ємності екосистем, урахування ефекту біогеохімічних циклів і енергетичних потоків. Сюди пропонують включати екосистемні послуги природи.

У економіці природний капітал розглядається як актив з потенціалом збільшення продуктивності і благополуччя людей. Наприклад, цінність природного ресурсу як економічного активу залежить від величини доходу або благополуччя, який він може принести. Продуктивність антропогенного (створеного людиною) капіталу дедалі більше обмежується скороченням розмірів природного капіталу [1—6].

Прихильники концепції природного капіталу (у тому числі представники "зеленої економіки") вважають термін "природний капітал" точнішим, оскільки, наприклад, якість земельних угідь можна покращити або погіршити, подібно якості штучного (виробленого людиною) капіталу. Серед авторів, що використовують термін: Х. Делі, Р. Костанца, П. Хоук та ін.

Концепція природного капіталу істотно вплинула на сучасну практику розрахунку макроекономічних показників. Світовий банк нині враховує при їхньому аналізі обсяги видобутку природних ресурсів та екологічної шкоди, викликані викидами вуглекислого газу (парниковий ефект).

Необхідно звернути увагу на те, що певну зовнішню подібність природного капіталу з традиційним, акцентуючи на необхідності їхнього розмежування. Природний ка-

пітал, утворений внаслідок самоорганізуючих процесів у природі, бере не лише участь у здійсненні виробничої функції як традиційний капітал, а й забезпечує функціонування обмінних механізмів у біосфері, тобто виконує екологічну функцію. Тому проблема побудови стратегії господарювання, яке сприяло б максимальному збереженню цієї функції природного капіталу, є особливо актуальною.

Наслідком посилення в часі такого впливу є сучасна глобальна екологічна криза, яка знижує здатність біосфери до саморегуляції. Скорочення можливостей саморегуляції біосфери призводить до руйнування наземних екосистем, зниження їх біологічної продуктивності. Це, відповідно, дестабілізує економіку, дає поштовх інфляції. Тому потрібно продовжувати пошук шляхів гармонізації природи та економіки.

Природне довкілля є не лише природним середовищем проживання людини, а й природним капіталом, що надає людині безліч ресурсів та послуг. Людська цивілізація переходить від ери, в якій обмежуючим фактором розвитку був капітал, створений людиною, до ери, в якій таким дефіцитним чинником стає природний капітал. Логіка ефективних управлінських дій за таких умов вимагає максимального підвищення продуктивності використання природного капіталу та постійного нарощування інвестицій у збільшення його відновлювальної частини. Ядром відновлювального природного капіталу будь-якої нації є її природно-заповідний фонд.

Питання охорони природного довкілля, зокрема природно-заповідного фонду, треба також розглядати як один із пріоритетів європейської та євроатлантичної інтеграції України. Вимоги щодо вступу до Європейського Союзу передбачають впровадження впродовж нетривалого перехідного періоду стратегії сталого (екологічно збалансованого) розвитку не лише на рівні документів, а й її реалізацію на практиці. Адаптація до принципів екологічної політики ЄС виявилася одним із найскладніших завдань для 10 посткомуністичних країн — нових членів ЄС. Саме тому науковий і практичний інтерес становить питання адаптації національного законодавства у сфері формування стратегії розвитку природного капіталу до європейської.

Всесвітній фонд дикої природи (WWF) працює в напрямі адаптації українського законодавства до норм європейського права в галузі охорони навколишнього природного середовища. Відповідний Меморандум про взаєморозуміння між Дунайсько-Карпатською програмою Всесвітнього фонду природи підписав Міністр екології та природних ресурсів. Особливу увагу в співпраці приділяється двом директивам ЄС щодо збереження оселищ та збереження птахів. Планується, що спільну участь у цьому процесі візьмуть і представники міністерств екології країн, що також підписали Угоду про асоціацію з ЄС — Молдови та Грузії. У рамках впровадження Меморандуму буде виконано заходи зі збереження водно-болотних екосистем. З підписанням Меморандуму активізується співпраця Міністерства та Всесвітнього фонду дикої природи, історія якого нараховує більше двох десятиліть.

Основи для співпраці між Україною і Європейським Союзом у сфері охорони довкілля було закладено ще в 1994 р. відповідно до Угоди про партнерство і співробітництво між ЄС та його державами-членами і Україною. Необхідність тісної співпраці з європейською спільнотою у сфері охорони навколишнього середовища обумовлена не тільки визначеними нею екологічними імперативами її стратегії, але й потребами самої України у подоланні того стану, який можна охарактеризувати як кризовий, що формувався впродовж тривалого періоду через нехтування об'єктивними законами розвитку й відтворення її природно-ресурсного комплексу. У 2012 році була парафрована Угода про асоціацію між Україною та ЄС, а наприкінці 2012 року оприлюднено проект Угоди. Важливим елемен-

том співпраці у сфері охорони довкілля, як і в багатьох інших сферах співпраці, що визначаються Угодою, є поступове наближення законодавства України до політики та законодавства ЄС. Окремим додатком до Угоди визначаються конкретні директиви, що їх потрібно адаптувати, а також встановлюються часові рамки. Такі зобов'язання України є дуже важливими з огляду на необхідність наближення до норм та стандартів ЄС. Велика увага питанню дотримання існуючого екологічного законодавства та багатосторонніх екологічних угод приділяється в контексті створення зони вільної торгівлі. Перші кроки в напрямі адаптації у сфері охорони довкілля були зроблені в грудні 2012 року, коли Мінприроди затвердило "Базовий план адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу" (Базовий план апроксимації, Наказ № 659). Базовий план передбачає перелік директив ЄС у сфері охорони довкілля, до яких повинно адаптуватися українське законодавство.

Підтримка ЄС відіграла в свій час роль "каталізатора" в процесі розроблення Стратегії державної екологічної політики і з погляду термінів розробки, і з погляду змісту документа. Вона якісно відрізняється від попередніх подібних документів, оскільки містить сучасні принципи, реалістичний підхід, чітку пріоритетизацію цілей і завдань, механізми моніторингу та оцінки, а також індикатори ефективності її реалізації. ЄС співпрацює і з іншими міжнародними організаціями у природоохоронній сфері. Зокрема 21 березня 1994 року набрала чинності Рамкова Конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, яку підписали 154 держави і Європейська Спільнота. Загальна мета конвенції полягала у стабілізації концентрацій в атмосфері всіх парникових газів, не лише двоокису вуглецю. Конвенція закріплює низку провідних принципів, що стосуються справедливості, "спільних, але диференційованих відповідальностей" держав, запобіжних заходів, особливих потреб і обставин щодо країн, які розвиваються, сталого розвитку та міжнародної торгівлі. Але через опір Сполучених Штатів Америки та країн ОПЕК Конвенція не встановила чітких кількісних обмежень викидів парникових газів на будь-якому рівні. Європейська Спільнота виступила із заявою, в якій відзначила, що її мета-стабілізувати концентрацію двоокису вуглецю на рівні 1990 року в межах Спільноти [1—8].

На сьогодні, у процесі економічного формування дієвої системи використання й відтворення природного капіталу, важливо підсилити роль контрольних інструментів: екологічного обліку й екологічного аудиту. Екологічний облік і аудит застосовується з метою контролю за діяльністю природокористувачів та стимулювання дотримання ними екологічних стандартів і вимог. Застосування цих інструментів системи екологічного менеджменту прискорює процеси ліквідації екологічних наслідків деструктивної діяльності, зменшення загальної кількості екологічних правопорушень та збереження природного потенціалу. Ефективність програм екологічного аудиту можна підвищувати шляхом залучення права добровільного усунення екологічних порушень. Дані екологічного обліку й аудиту необхідні для функціонування окремих економічних інструментів. Зокрема для розрахунку рентних та інших видів платежів за використання природних ресурсів, врахування екосистемних функцій природного капіталу у валових національних рахунках і т.д.

Згідно з методикою, розробленою Світовим банком наприкінці ХХ ст. для визначення індикаторів сталого розвитку [2; 4; 7], природний капітал поруч з виробленим, людським та соціальним капіталом включається до складу національного багатства країни, а також вважається одним з факторів економічного зростання країни та добробуту її населення [6]. За діючою методикою до складу національного багатства включаються економічні активи

(у яких є власник), що оцінені за ринковими цінами на момент їх включення до розрахунку та приносять економічні вигоди

Держави-члени повинні вжити заходів, щоб визначити такі шляхи та прийняти коригуючі заходи, а саме створити системи раннього попередження та швидкого реагування, створення ефективної системи управління, перехід до більш узгодженого та превентивного підходу, підвищення ефективності та зниження витрат, які пов'язані з екологічною шкодою. Регламент із запобігання та управління інвазійними чужорідними видами спирається на Дорожню карту з ефективності ресурсів ЄС та Стратегію з біорізноманіття ЄС до 2020 року.

ВИСНОВКИ

Відповідно до європейського напрямку розвитку, Україна має гармонізувати законодавство щодо збереження природного капіталу, сформувати ефективну стратегію його розвитку враховуючи сучасні вимоги ЄС та відповідно до директив і регламентів. Однак реальний стан утримання й розвитку природного капіталу в Україні нині викликає велике занепокоєння, оскільки владна діяльність в цій сфері суттєво ослабла і є недостатньо ефективною через залишковий принцип держбюджетного фінансування. Це призвело до відсутності стратегічного бачення розвитку національної системи збереження природного капіталу, недоліків у системі управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду, відвертих зловживань, пов'язаних з землевідведенням й нехтуванням чинного природоохоронного законодавства.

Завдання інтеграції України у систему міжнародної екологічної безпеки, посилення вимог законодавства в сфері охорони навколишнього природного середовища висуває на перший план розвиток нових напрямів у сфері природокористування: проведення ефективної екологічної політики, спрямованої на збереження й відтворення природних ресурсів, екологізацію податкової системи, розвитку ринкових інструментів (прав, квот, грантів), створення системи екологічного страхування складових природного капіталу. Адаптації до європейських вимог підлягає й національна система категорій природоохоронних територій. Після запровадження запропонованих змін у національній системі збереження природного капіталу, з'явиться підґрунтя до гармонізації законодавства з ЄС, формування стратегії збереження природного капіталу на довгостроковий період (до 2030 року), що відповідатиме міжнародним європейським стандартам. Таким чином, збереження та розвиток, а також відтворення природного капіталу України, зокрема біотичного й ландшафтного різноманіття, формування національної екомережі та її інтеграція до Всеєвропейської екомережі, є вкрай актуальним завданням державної політики.

Література:

1. Handbook on the Implementation of EC Environmental Legislation. — December. — 2003.
2. Навколишнє середовище: нові дії ЄС для захисту біорізноманіття від проблемних інвазійних видів // http://darg.gov.ua/_navkolishnje_seredovishche_0_0_0_1359_1.html
3. Щодо затвердження Базового плану адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу (Базовий план апроксимації). Наказ від 17. 12.2012 № 659 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/index.php/normakty/60-9/acts>
4. Програма ENPI-FLEG — Improving Forest Law Enforcement and Governance in the European Neighborhood Policy

East Countries and Russia — "Вдосконалення систем пражозастосування і управління в лісовому секторі країн східного напрямку Європейської політики добросусідства і Росії".

5. Державна програма "Ліси України", затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 16.09.2009 р. № 977 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/977-2009-%D0%BF>

6. Захарова В. О. Парадигмальне оновлення природоохоронної діяльності в контексті євроінтеграції України як чинник змістовного формування системи екоправового виховання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/paradigmalnnoe-obnovlenie-prirodoohrannoy-deyatelnosti-v-kontekste-evrointegratsii-ukrainy-kak-faktor-soderzhatelnogo-formirovaniya>.

7. Належне екологічне врядування в країнах Східного Партнерства: роботи непочатий край [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://eu.prostir.ua/files/1331819362039/EnvironmentalGovernance_PB_15.-03_ukr.pdf

8. Перелік директив та регламентів у сфері охорони навколишнього середовища [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.google.com/search>.

References:

1. EU publications (2003), Handbook on the Implementation of EC Environmental Legislation — December 2003, EU, Luxembourg.
2. State Agency for Fisheries of Ukraine (2014), "Environment: new EU action to protect biodiversity from invasive species problem", available at: http://darg.gov.ua/_navkolishnje_seredovishche_0_0_0_1359_1.html (Accessed 28 March 2018).
3. Ministry of Ecology and Nature Resources Usage (2012), "On approval of the baseline environmental adaptation of Ukraine's legislation to the European Union (Baseline approximation)", available at: <http://www.menr.gov.ua/index.php/normakty/60-9/acts> (Accessed 28 February 2014).
4. Program ENPI-FLEG (2012), "Improving Forest Law Enforcement and Governance in the European Neighborhood Policy East Countries and Russia", available at: <http://econ.worldbank.org/external/default/main> (Accessed 28 March 2018).
5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2009), "Program Forests of Ukraine", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/977-2009-%D0%BF> (Accessed March 2018).
6. Zakharova, V.O. (2011), "Paradigm renewal of environmental activity in the context of European integration of Ukraine as a factor in the content formation of the system of ecological education", available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/paradigmalnnoe-obnovlenie-prirodoohrannoy-deyatelnosti-v-kontekste-evrointegratsii-ukrainy-kak-faktor-soderzhatelnogo-formirovaniya> (Accessed March 2018).
7. Humeniuk, V. and Mischuk, Z. (2012), "Good environmental governance in the Eastern Partnership countries: the work is endless", available at: https://eu.prostir.ua/files/1331819362039/EnvironmentalGovernance_PB_15.03_ukr.pdf
8. google.com (2018), "List of directives and regulations in the field of environmental protection", available at: <https://www.google.com/search> (Accessed March 2018).

Стаття надійшла до редакції 06.04.2018 р.